

УЛУГ ОКТЯБРЬГА КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИНИКЧИЛЕР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫДАР!

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, НАТТЫЖЫНАР! 1925 чылда үлдөөлөттүгө

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Советинин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

№ 238 (6569). 1966 ч. октябрь 8, суббота | Өртөө 2 көп.

ТИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

Автономнуг республикаларнын, крайларнын, областарнын болгаш автономнуг областарнын мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин болгаш белектерин көвүдери база малдың болгаш куштарнын продуктуларын бедидер дээш социалисттик чарыкчы-нын тос айлар иштинде түнелин РСФСР-нин Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС чугаалажып көргөн. Аңаа хүлээп алдынган доктаалда тилекчилер кылдыр санааннар болза: Сонгу-Барыин зона талазы-биле — Вологда область, Төп зонанын талазы-биле — Калуга болгаш Тула областар, Волго-Вятск зонанын талазы-биле — Марий АССР, Кара хөзүрүнүг Төп зона талазы-биле — Курск, Поволжье зонанын талазы-биле — Ульяновск область, Сонгу-Кавказ зонанын талазы-биле — Адыгей автономнуг область, Урал зонанын талазы-биле — Свердловск область, Чөөн Сибирь зонанын талазы-биле — Тыва АССР, Ыраккы Чөөн чүк зонанын талазы-биле — Приморье край, Сонгу чүк зонанын талазы-биле — Коми АССР.

РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелинин болгаш ВЦСПС-тин шилчир Кызыл туктарын Тыва болгаш Коми АССР-лерге, Приморье крайга, Вологда болгаш Калуга областарга артырган. Оң-биле кады оларын кайызынга-даа 10 муң рубль түнүг ачка шаңналдарын бээрин шийтпирлээн.

РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелинин болгаш ВЦСПС-тин шилчир Кызыл туктарын болгаш ачка шаңналдарын Марий АССР-ге, Тула, Курск, Ульяновск, Свердловск областарга болгаш Адыгей автономнуг обласка тыпсырын шийтпирлээн.

Ийги черлерин болгаш 5 муң рубль түнүг ачка шаңналдарын тывысканнар: Сонгу-Барыин зона талазы-биле — Ленинград болгаш Псков областарга, Төп зона талазы-биле — Москва, Орёл, Рязань болгаш Ярославль областарга, Волга-Вятск зона талазы-биле — Чуваш АССР-ге болгаш Горький обласка, Поволжье зонанын талазы-биле — Астрахань обласка, Сонгу-Кавказ зонанын талазы-биле — Чечен-Ингуш болгаш Кабардино-Балкар АССР-лерге, Барыин-Сибирь зонанын талазы-биле — Новосибирск обласка, Чөөн Сибирь зонанын талазы-биле — Иркутск обласка, Ыраккы Чөөн чүк зонанын талазы-биле — Хабаровск крайга, Сонгу чүк зонанын талазы-биле — Архангельск обласка.

Башкир, Дагестан, Карел, Татар болгаш Сонгу-Осетин АССР-лерин, Алтай болгаш Краснодар крайларнын, Амур, Белгород, Владимир, Калинин, Калининград, Кострома, Киров, Куйбышев, Магадан, Мурманск, Пенза, Сахалин, Саратов, Смоленск областарнын болгаш Еврей автономнуг областын колхозтарын болгаш совхозтарын эки ажылдаанын РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелинин болгаш ВЦСПС-тин доктаалында база айткан, олар болза бо чылдын тос айларынын дургузунда мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин болгаш белектерин көвүдери, малдын болгаш куштарнын продуктуларын бедидер талазы-биле эки түнелдерин чедип алган.

ХАБАРОВСКИНИН

Республиканын шалдырында дүктү дөш дөшсел үргүчүлөөшкан. Республика бо чылын күрүш шыг-жамынында 60 муң тонна тарааны урар турган болза, чүге Танды район бейин ол норманы күтүскөн, оон иштинде күр чөрич «Тилетке» совхозуну тараажылар 1 миллион 130 муң пуд тарааны чүдүрүп чурттуу.

Республиканын Министрлер Чөвүлели болгаш облустук тараа өөрүтүлгө ажалдап турар автоколониаларын ажылдап чугаалажып көргөн. Сентябрынын соңда декадада чалаачылар ортузунга калбарган социалисттик чарыкка «Тилетке» совхозун элек дүктү дөш сөөртүргө ажалдап турган, Хабаровск крайда белген автоколони (начальник В. Антипин, партия эге органдарынын секретары В. Торчицкий) дээр көргүзүп чедип алган. Олар он хонуктун тараа сөөртүр планын 190,3 хуу күтүскөн.

Социалисттик чарыктын тилекчилер болган Хабаровский автоколонианын Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин болгаш облустук чөвүлелин шилчир Кызыл тугун тыыскан байырыг хуралды совхоза директору Валентин Салепкин айткан, Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин даргазы М. К. Мендуге сөс берген.

Партиянын болгаш совет чакат-тын Кыргырым Бугар Тыванын алдын тараанын күрүш шыгжамы-рыгча сөөртүргө уйгу-дыш чок ажалдап турган Хабаровский автоколонианын коллективинге өө-

Амыдыролга боттанып турар

АК-ДОВУРАК (Телефон-биле). Улуг октябрынын 49 чыл оюнга ут-куштур Ак-Довурактын дузалал бүдүрүлгелер комбинатынын металл конструкциялар цегинин коллективин 10 айларын бүдүрүлгө планын 150 хуудан азыраак аяк күтүскөн деп бедиктен хүлээлгенин боттандырып турар.

Цехтин коллективин сентябрыда Ак-Довурактын тузугуларынга бүдүн чартык тонна аяк-бүрү металл кылдыларын, 10600 кг металл конструкцияларын берген. Сентябрынын дузалалын цехтин коллективин 160 хуу күтүскөн. Дарган Дөмүр-оол Бүжүгет, моторист Василий Буринский, токарь Николай Крапивин, Леонид Иконников олар цехтин аразында калбарган социалисттик чарыктын мурнакчылары болуп туралар.

Доозарынын кырында

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозун Ары-Бажында №1 салбыры чинге-тараанын ажалдаанын дооснаш, 4512 гектар кызыл-тазынын 90 амыг хууун ажаап ал, ону доозар дей берген. Тараа культура-ларынын бир гектарында ортумаа биле 7—13 центнер дүжүтү ап турар. Совхозун мурнакчы комбайнерлеринин бирээзи Натпиг-оол Кызыл-оол эртен чеди хонукта 73,5 гектар тарааны дөрт ажаап алыр норманын 143 гектар кылдыр күтүскөн, хун норманын 1,5—2 натап ажып күтүскөн, комбайнерлер аразында калбарган социалисттик чарыктын бири одурунга санаткан. Ол шыкаш комбайнерлер Доруун-оол Икон-оол, Чалбаа Биче-оол олар база бедик көргүзүлгө ажалдап туралар.

О. ТАВАА.

Чөөн-Хемчиктен медээлер

Чаданаа хоорайга 463 дугаарлыг көжүп чуртук механизмизацияланган колхоздарын ажалдаанын дооснаш, 4512 гектар кызыл-тазынын 90 амыг хууун ажаап ал, ону доозар дей берген. Тараа культура-ларынын бир гектарында ортумаа биле 7—13 центнер дүжүтү ап турар. Совхозун мурнакчы комбайнерлеринин бирээзи Натпиг-оол Кызыл-оол эртен чеди хонукта 73,5 гектар тарааны дөрт ажаап алыр норманын 143 гектар кылдыр күтүскөн, хун норманын 1,5—2 натап ажып күтүскөн, комбайнерлер аразында калбарган социалисттик чарыктын бири одурунга санаткан. Ол шыкаш комбайнерлер Доруун-оол Икон-оол, Чалбаа Биче-оол олар база бедик көргүзүлгө ажалдап туралар.

Чөөн-Хемчик районун колхозтар, совхозтарын мал ажылдакчы-ларынын хуралдары бо-луп өртүп турар.

Бедик шаңналдар-биле, эргим эштер!

Энергетиктерге шаңналдар

Чуртук энергетикамын хөгжүдери талазы-биле чеди чыл планынын оонааларын күтүскөдүргө чедип алган чедикчилер дээш СССР-нин Дээди Советинин Президиуму бо чылдын октябрь 4-те үчтен Чуртук энергетикамын хөгжүдери талазы-биле болгаш электрфикация министри-боолу хей бөлүк ажылдакчыларын болгаш албан-чактарынын СССР-нин орденнери болгаш медалдары-биле шаңнаа.

Оларын аразында Тыва АССР-нин талазы-биле:

«Хүлээлгенин демдээ» орден-биле

Мария Архиповна Ефименко — Кызыл туг электростанция-нын электромонтеру.

«Күш-ажылчы арас-маадырлыг чорук дөш» деп медал-биле

Март-оол Сымбулов Толошуту — «Сельэлектрострой» Тыва тузуг-аталдык эргелелинин электромонтаж-чы.

«Күш-ажылчы шылтарал дөш» деп медал-биле

Никон Родионов Чернышев — Кызыл туг электростанция-нын турбиналарынын улуг маши-ни.

РЕСПУБЛИКАНЫН КӨДЗ АЖЫЛ-АГЫЙНЫН МУРНАКЧЫЛАРЫНГА ТЫВА АССР-НИН АЛДАРЛЫГ МЕХАНИЗАТОРУ ДЕП ХҮНДУЛУГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫН

Никитин мал ажылын хөгжүдери талазы-биле ачы-хавыяларын дөш Тыва АССР-нин алдарлыг механизатору деп хундулуг атты тыпсыры болза:

Григорий Павлович Балабанов — Танды районун «Элегес» совхозун директору.

Федор Монгонов Донгурак — Бай-Тайга районун «Тээли» совхозун механизатору.

Виктор Александрович Иосифин — Бий-Хем районун «Кызыл

Николай Тихонович Дедова — Көдз ажил-агыйнын Чөөн-Хемчик бүдүрүлгө эргелелинин кол зоотех-ниги.

Валерия Порфирьевна Чернова — Көдз ажил-агыйнын дуржу-га стапплазын шенелде ажил-агыйнын улуг зоотехниги.

Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Секретары К. ДИПГА.

Кызыл хоорай. 1966 чылдын октябрь 7.

ЭШ Г. А. ТАРАСОВКА ТЫВА АССР-НИН АЛДАРЛЫГ ВЕТЕРИНАР ЭМЧИНИН ДЕП ХҮНДУЛУГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫН

Никитин мал ажылын хөгжүдери талазы-биле ачы-хавыяларын дөш Бий-Хем районун «Өкө» совхозунун кол

ветеринар эмчип эш Геннадий Андреевич Тарасовка Тыва АССР-нин алдарлыг ветеринар эмчип деп хундулуг атты тыпсыр.

Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Секретары К. ДИПГА.

Кызыл хоорай. 1966 чылдын октябрь 7.

ЧОЛААЧЫЛАРЫ МУРНААН

миллион 300 муң амыг тонна-кило-метрии эркен. Мурнакчы чалаачы-лар бо үенин дургузунда 600—700 тонна тарааны сөөрткен. Ыраккы Чөөн чүктүн хонук чуртуктары Данил Егорович Матвеевти ап көр-сөт, Оң хары ам 59. Барык дөртөн чыгыш чыл иштинде үзүктөл чок чолаачылар келген. Байлак дуржулга, күш-ажылга кызыккан чорук он ал-дарга чедип келген. Данил Егорович Матвеев сөөктү он хонуктун

дуалгазын 290 хуу күтүскөн! Но-ловнага бири көргүзүп оокуу бол-ган.

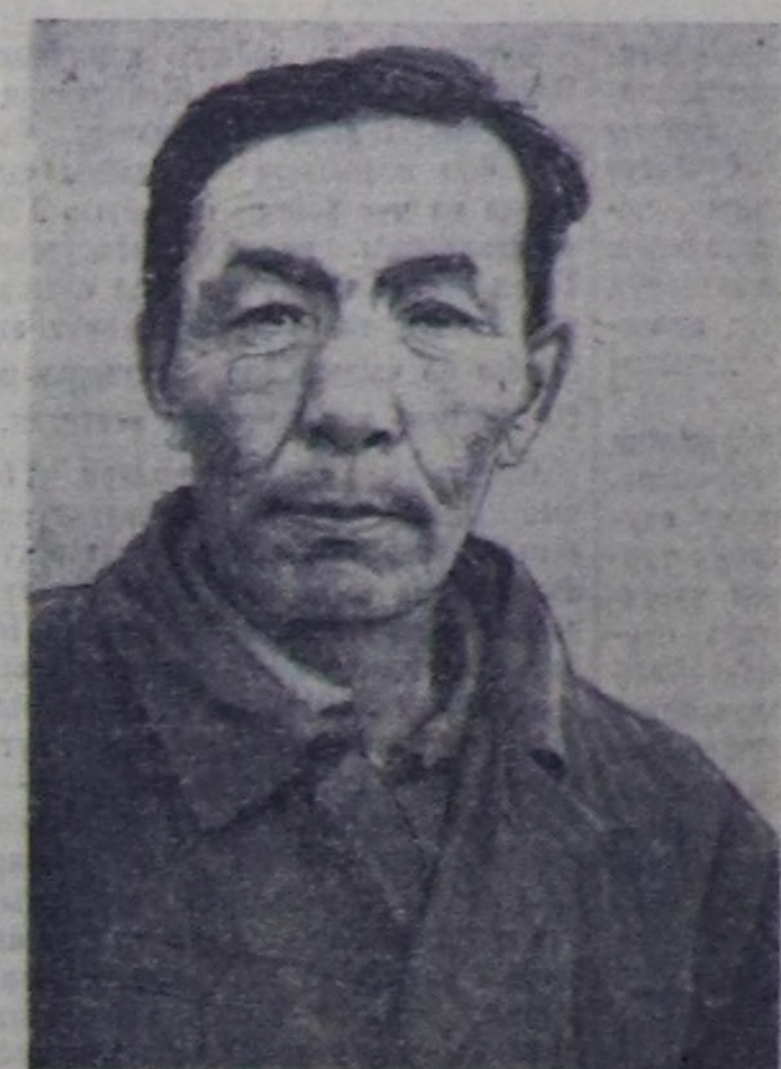
Илья Владимирович Колянский — чүгө чалгыс коллективке чөзбөй чүгө чалгыс чок ажалдаан, комму-нист күш-ажылдын шалымын.

Он хонуктун планын 280 хуу күтүскөн, ийги черин чаалап алган-дыр, Тараа дамылган ажалда чолаачыларын чедип алган көргүзү-лөринин чамдыктары бо: В. Скоро-

богатов—272, А. Алексеев — 260, И. Власов—258, Ф. Корзунов — 235, В. Ивасюков—236 хуу, Иван Бол-гаш Владимиров Ченцов адамыш-лары база адап болур бис, олар-нын чартык норманын чык күтүскөн турган.

Мурнакчыларга облустук чөвүлелин Президиумунун Хундулук би-жиге база тыыскан.

Чурукта: Хабаровский келген бөлүк чалаачылар.

«Ленинчи орун» кол-хостун дуржулгалыг хой-жузу Самбул Чогончи-вич Надын бо чылын та-суур чус хойга онаш-тыр 102 хураанын, хой бурзуудан 2,5 кг дүктү алгаш, Аңа-Хем район-нун мурнакчыларын бирээзи болган. Хойжу төрүр 500 хон бо чамын эки семиртип ал-ган, ам иштөөн ыяк белегеп, олча мал че-мин сөөртүп турар.

ЧУРУНГА: хойжу С. Надын.

Фото Д. Анай-оолдуу.

РЕСПУБЛИКАНЫН ХОВУ АЖЫЛЫН БӨЛҮН МУРНАКЧЫЛАРЫНГА ТЫВА АССР-НИН АЛДАРЛЫГ ХОВУ АЖЫЛДАКЧЫ ДЕП ХҮНДУЛУГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫН

«Улуг-Хем районун «Найрал» совхозунун хойжузу.

Шой-Сюрюп Далласович Козга — Току районун «Совет-Тыва» кол-хозунун илек кадарчы.

Сарыт-оол Копталонович Ооржак — Өвүр районун «Кызыл тук» колхозунун илек кадарчы.

Ооржак Хунай-оолович Ундуге — Барыин-Хемчик районун «Барлык» совхозунун хойжузу.

Сарытбай Сурунов Хертеке — Бай-Тайга районун «Тээли» совхозунун хойжузу.

Хову ажилын талазында ачы-хавыяларын дөш Тыва АССР-нин алдарлыг хову ажилдакчы деп хундулуг атты тыпсыры болза:

Дмитрий Иванович Борисенко — Аңа-Хем районун «Ленинчи орун» колхозунун хову бригаданын бригадир.

Дмитрий Осипович Вышере — Танды районун «Межегей» совхозунун трактор-хову бригаданын бригадир.

Петр Алексеевич Ермолаев — Танды районун «Межегей» совхозунун трактор-хову бригаданын бригадир.

Сергей Герасимович Кузнецов — Танды районун «Революция» колхозунун трактор-хову бригаданын бригадир.

Семис-оол Тевеконич Кууларга — Чөөн-Хемчик районун «Чыраа-Ба-жы» совхозунун сугарыкчы.

Дар-оол Чудумонич Хертеке — Бай-Тайга районун «Мурнакчы» колхозунун сугарыкчы.

Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Секретары К. ДИПГА.

Кызыл хоорай. 1966 чылдын октябрь 7.

РЕСПУБЛИКАНЫН КӨДЗ АЖЫЛ-АГЫ БУДУРЛУГЕЗИНИН МУРНАКЧЫЛАРЫН ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ХУНДУЛ БИЖИ-БИЛЕ ШАҢНАА ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫН

Республикага көдз ажил-агый бүдүрүлгө хөгжүдери чедип алган чедикчилер дээш Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиуму Хундулук бижиге-биле шаңнаары болза:

Ойбек Наймдыева Акты — То-жу районда «Май» колхозун саа-чы.

Павел Ховалыгович Балчир-оол — Тес-Хем районда «Тес-Хем» совхозун директору.

Хертек Бопашан Биче-оолду — Бай-Тайга районун «Тээли» совхоза ажилчын комитетинин дар-газы.

Константин Михайлович Бухте-ти — «Тыва суг-тузуг» тузуг-мон-таж эргелелин машинист-экскава-тор-ши.

Александр Николаевич Москвин — Улуг-Хем районда «УТКА 25 чыл-ды» совхозун тракторчун.

Пичик Базыр-ооловна Натпиг-оолду — Улуг-Хем районда «Күш-ажыл-дын хосту» колхозун саанчы.

Ангыр-оол Семис-ооловна Ооржак — Барыин-Хемчик районда «Шек-сээр» совхозун саанчы.

Василий Байындыевич Дамбаи — Көдз ажил-агыйнын Чөөн-Хемчик бүдүрүлгө эргелелин илкер-ме-жиги.

Петр Артемович Девисов — Бий-Хем районда «Искра» колхозун баштар черинин даргазы.

Егор Титович Дмитриев — «Сель-хозтехника» Аңа-Хем район сал-бырын эргелекчи.

Анатоллий Егорович Доженов — «Тыва суг-тузуг» тузуг-мон-таж эргелелин чолаачы.

Ооржак Кек-Хунаевич Доржу — Барыин-Хемчик районда «Шексээр» совхозун хойжу бригаданын бри-гадир.

Анна Васильевна Егорина — тараа продуктуларын Кызыл туг сагарылга базасынын ажилчын.

Иван Андреевич Иванов — Чөөн-Хемчик районда «Сут-Хел» совхозун кол агроному.

Василий Игнатьевич Иконников — Бий-Хем районда «Кызыл та-раа» колхозун агроному.

Хомушук Арактаевич Кара-оолду — Көдз ажил-агый министр-ствозун органоох кидизинин улуг эконоим.

Михаил Кириллович Кунаев — Бий-Хем районда «Кызыл тараа» колхозун баштар черинин дарга-зын оралакчы.

Сундуй-оол Узу-оолович Куулар-ны — Чөөн-Хемчик районда «Ис-кра» колхозун хойжу.

Анна Сарыт-ооловна Кушааппай-ны — Кызылда ветеринар станция-зынын фельдшер.

Яков Даржаевич Кызыл-оолду — Аңа-Хем районда «Кызыл тук» кол-хозун хойжу.

Григорий Петрович Лежонку — Көдз ажил-агыйнын Аңа-Хем бүдү-рүлгө эргелелин кол зоотехниги.

Семис-оол Кек-ооловна Монгуш — Өвүр районда «Коммунизмче-орук» колхозун хойжу.

Татьяна Кузнецовна Монгуш — тараа продуктуларын Кы-зылда сагарылга базасынын ажилчын.

Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Секретары К. ДИПГА.

Кызыл хоорай. 1966 чылдын октябрь 7.

МАЛ АЖЫЛЫНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Барыш-Хемчик районун «Шекпээр» совхозта партия организация-зынын отчет-соңгулдалыг хуралы чоокта чаа болуп эртен. Отчеттүгү уенин дуржуула партиякомнун чорудуп келген ажилынын дугайында оң секретары аш Калга-хонун илеткелин районун ол улуг ажил-агынын коммунистери ханым-биле чуталашкын көргөн.

— СЭКП-нин XIII съездинин шийирлерин амдыралга боттандыр дээр демисалын мурунку олу-рунда совхозтун коммунистери тур-жун турар—деп, илеткелин чутал-лаа. Ажылчылар ортузунга пар-тия-политиктиг болгаш партияжи-организмат ажилды парток элэи экижирген. Совхозтун коммунистери-нин хай нуруузу бугурулуенин аң шийирлерин амдыралында ажилда, мурунчы улугерин эскерге кер-гузүп турар. Чижээ, коммунист Оор-жак Комбу-Доржу мал ажилында хай чылдарын дуржуула ажилдап кел-ген. Бо чылын ол 60 молдугаларын семиртир азыраа. Бир молдугалын ортумак дийг дээли 270 кило-грамм челип турар.

Коочун саанч коммунист Ооржак Бачелдей беш чыл планын баш-тайгы чылында бекит кертүгүлери-ни челип алган болгаш Совет эрге-ча-гыртын 50 чылында төлөтүп жу-ражыр дээр социалисттик чарыкка илеткейип кирип турар. Болуна бажылаан 20 инектерин бирээни-ден-не чыл эгизден бээр 1600 ки-лограмм сүтү ол саап алган. Комму-нист механизатор Кулар Таразын болуун мурунчы улугерин эскер-ге кертүп, бо чылын «СР-3» деп комбайн бекит 600 гектар шалдуң та-раазын кестирген, бастырган.

Партиякомнун ажилында бар чет-пестерин хуралга санал берген ком-мунист шынчын шүтүмүчүзүн. Партия комитети, оң секретары аш Калга-хон мал ажилында кичээнгей-ни сөөлүгү уеде кошкаткан. Оң түн-нелинде мал ажилында чүгө 6 ком-мунист аркан. Мал ажилын хөг-жүдүрүнн чутула айтырылгын парток бирозунун хуралында хай улаа чуталашкын, эгизүп шийир-лерин хулаап аң келген. Илгир бол-за-лаа, үндүргөн шийирлеринин күтсөдөин парток челип албаа.

Чижээ, малдын уксаазын экижир-дүгизинде чутула шийир сазын кырынга аркан. Совхозтун бода бол-гаш шөр малынын уксаазы амга че-дир экижирттигөөн.

Мал ажилында кадрларын шың-шилди алар болгаш таарыштыр тур-гузар айтырыгже парток кичээнгей салбаа. Илеткелик чок кижилер со-вхозтун экономикада улуг кога-ралды чедирген. Чижээ, ешкү ка-ларчын турган Кестик-оол 83, Калар-оол 53 ешкүлери харысалга чоту-биле чийирген. Ол ышкаш Дең-Тере-

зин салгырын зоотехникти, комму-нист Сарылар малдын үндүн сан-дараткан.

Малдын элүп хараа чоруну бод-дурбазынча уланган хемчеглерин парток болгаш совхозтун дирекция-зы (директор коммунист аш Чуадун) боттандырбаа. Чыл эгизинден бээр 13 инек, 82 бызаа, 690 хой, ешкү, 161 анай, хураган элүп хараа. Ол малдарын ортоон бир асакша илчилер болза, совхоз экономика-зынга 18300 рубль түнүг когарал болган. Төрүп малдарын кызыраа чорун ам-даа хай. Бо чылын чот баш төртүр малга онааштыр чүгө 52 бызаа, 80 ажы хураган алдыган. Мал ажилынын продуктузу ыкка чавыс. Илангыла бо чылдын эге-зинден бээр бир инектен сүт саа-лаан 840 килограммдан ашпаа, бир хойдан чүгө 1,8 кг дук кыр-гыттыган.

Малчылар ортузунга масса-поли-тиктиг ажил сөөлүгү уеде илден кош-кай берген. Актын, Хөдөлөөнүн ырак оларарында малчылар чагаан солунарын бугун ай иштинде албаа

турар таарылталар бар. Мал ажи-лында мурунчы дуржуулаштыр непе-редиринче парток сагыш салбаа. Чижээ, бо чылын чүс хойга онааш-тыр 120 хураганын камгалап алган коочун малдын аш Аңгыр-оолдун дуржуулаштын малчыларга непе-редир сагышмаа-даа.

Мал ажилын механизастаар тала-зы-биле хемчеглерин совхозтун ди-рекция чери мынчага чадир боттан-дырбаа. Совхозта 60 ажыг авто-машиналар бар. Илгир болза-лаа, оларын ажилында багай. Автомаш-иналар кижин, чайын гаражга асес, а жолаачылар бажынарнын чанын-га ховары чаңыл болу берген.

Совхозта 6 хойжу бригадалар бар. Илангыла бот-орулга-чарылганын кам-даа бригадала боттандырбайн турар. Шекпээр кедээ Совет, оң дар-газы аш Декус-оол совхоз бугуру-луенин хуорук ажилдап келгенин коммунист шынчын шүтүмүчүзүн. Хай-ийини организацияларын пар-ток чептес уадуруп турар.

Ол бугу болгаш еске-даа чептес-терин чайладырынча уланган ший-ирини отчет-соңгулдалыг хурал ху-лаап алган. Парток секретарына аш И. Успун соңгулган.

Т. ТАЛГАНЧИ.

№ 2 АТА-нын чолаачысы Юрий Ивано-вич Сотников бо сезонда 8000 километр-ни эртер ужурулуг тургаш, 9300 километр-ни эртен. Ажаап алышкынын эгизин-

ден бо хунверге чедир ол коллективинин шалыпчыы бооп ажилдап турар. ЧУРУКТА: Юрий Сотников. Фото А. Юртаевтчи.

Коммунист түңнээн

Улуг-Хем районун «Нүш-ажылдыг хостуу» колхозун партия организациязынын отчет-соңгулдалыг хуралы чоокту уеде болуп эртен. Эртен отчеттүгү уенин дуржуула коммунистери мынчын чоруткан ажилынын дугайында аңа чуталашкын көргөнөөн. На-дээ ажил-агыг талазы-биле сорулгаларын шийирли-ринге коммунистери ролу улуг болганын демдеглэди.

Колхоз эт, сүт, дук садарынын планын даалгаларын ажыг күтсөдөин. Артедак тараагылары бо чылын 1000 тона тарааны бугуруп сааар тургаш, ону 867 тоннага күтсөдөин. Нүш-ажылга үлгерин көргүзүп ту-

рар коммунистери адаан. Оларга сезонда 400 га тара-ны чидирг чокка ажааган коммунист Фрол Шадрин, тос айлара бот сазар инекке онааштыр 2240 литр сүт-ту саган мурунчы саанчы Мария Балдан, хойжу Сенданын болгаш оон-даа ескелер хажаажыр.

Отчет-соңгулдалыг хуралга илеткек талазы-биле са-нал бергенер ажил-агынын мурунда салдыган со-рулгаларын күтсөдөин кал кичээнгейин салып, чан-дык чептестерин шыңгы шүтүмүчүзүн. Колхозта парток секретарына аш Я. Доржу база матап соң-гуттурган.

Кызыл тук бар

Хараачыгай кырым-биле ойнап эртн. Хадан сагыш сураа чидип, кырым барды. Ховужукту диктисексиг чараш мын. Комбайннар уукулчак бот бадирды тур. Эремеге экинген дег, тараа-биле. Эргеленчип шынчын орган комбайнныг. Дынын туткан кампаны анык кмс. Дыштыг өйдө хөөрежир ажим чүве. Чоон кара кирбиктери ууун, чараш. Чодураа дег карактары отутт чырык. Комбайнныг хэзегачиче көрүптерге, Хостуг кыскаан типлекч кызыл тук бар. К. ТАШПТ-ОЛ.

Бүгүдөгө херектиг журнал

Коммунизмн матеиал-техникте «баазын тургузар талазы-биле совет улустун төөүдү сорулашын боттандырышка тайбыг чутула болуп турары бажылаа. СЭКП ТК-нын болгаш Со-вет чакоткы улуг куженишкисинин очкөөндө белегейин дыка хай нарын айтырмалары тайбыг асес-биле шийирлигин турар. Илангыла-даа дайын одаан кымырыне чутул турар күштер дее-гейде хай, асресити дайынны кымыл турар эң улуг күш—АКШ-тын империализмтери болур.

«Кожон империализмн асресити күштери деегей бойдалып нарындайдып дайын одагарын кымыл турар уеде СЭКП совет улустун серемчилеш улам бедидер, бистич Төзүн чуртуустун камгалакы кучурун бажылаар апарар деп СЭКП-нин XIII съездинин Резолюциясында айткан. Маңа хажаажыр ССРЭ-нин камгалак министри, Совет Эвмелинин Маршалы эш Сталинский партиянын XIII съездинин мынча дээ:

«Чурттуң камгалакы аразын бажылаарын эрге-ажиктары совет кижилерин, мынчалык аныктарын шерге-патриотте кижиз-дигезинче доктаама кичээнгейи уландырып, шерге билгел-рин чурттуң чоңунуң ортузунга калбаа-биле непередирин, хаматти камгалактын бугу системаны бажылаарында чоңунуң калбак кир-жизини кедей алмын несер турар.

Чогуна бо талазы-биле билиш «Военное знание» деп журнал пропагандала турар. Журналдын арымдарына хойраалыга бажып районнарда хаматти камгалакты организастаарын билиш чорду-рун дуржуулашын, объектилерге, колхозтарга, совхозтарга, өөр-диге чедирген хаматти камгалактын алымчын дугайыг чуту-лап, оон-биле хаматти камгалактын бажылаар талазы-биле дузаны чедирип турар.

Журналды камдып алган кижиз бугуруу массалыг уруткашкын-чын чепсөөдө камгалактын аразын болгаш сүмелерин алыр, чоңу, сургууларын, студенттерин, өөреникчилерин өөредириниң айтырмаларына чогуур хайыраларын алдыр.

«Военное знание» деп журнал библиотека, клуб, культура бажы-нары, объектилерге, колхоз, совхоз, школа, өөредиге чедирген мыап-ла турар ужуруу. Журналга Совет Эвмелинин Маршалды-ны, шериниң көсү камгалактын, хаматти камгалактын началь-никтери, командирлер, хаматти камгалактын иделкейлиг кирж-чилери чүгүдери, корреспонденттерин доктаама бижил турар-лар. Ол ышкаш жолаачылар, шүтүмүчүлөр, композиторлар боттары-мын асжалдарын кырып турар. Журналды камдып алган кижиз бугу-руу турар. Аңа парток чаксаалар сес-доманын талазы-биле кижиз бугуруу бидиктер, кижизилеринин сорулгаларын боттанды-рун, коммунисттериниң ишти билиш бедидериниң уаду бажып чедирип турар. Журналды албан организация, колхоз, совхоз бүрүзүне кам-дып алган турарын утпалар!

Эртен чылым бо журналды өөр, Току районнарда эвезиш ка-зыдып алган. Оон когуру түңнөлдү кымыл херек. Журнал — бугу кижизилерге дузаны чедирер, оон чылда камды-рунннн өртз 3 рубль 60 копеек. Ону казыдып алмынче далаажылар!

М. ИГОРОВ.

Бот-үнени дыка чиигедир дээш

Былдыг дээш заводунуң коллек-тив беш чылдын баштайгы чылын-да 10 айын бугурула планын сен-тябрь 28-те күтсөдөин, аш-чөм үлөтүрүшү ажилдакчыларынн октябрь 16-да болуп байрлалында күш-ажылчы чедикшиинерилг ужу-ражып, пландан ажыг 80 мун рубль-дин продукцияны бугуруп үндүр-ерин хулаапмышкан, иктер аразы-нда социалисттик чарышты улам-на калбарган.

Ажыг заводунун инженер-техник-тиг ажилдакчылары болгаш ажил-чынары 11 айларын бугурула планын Улуг Октябрынн 49 чыл оюнук бетинде, октябрь 24-ча че-

дир күтсөдир дээш куженишкын белектерин баштайгы чылында бекит-кылдыр 40 мун рубльдин продукцияны пландан ажыг бугу-рер болгаш бугурулуени бот-үне-рин 10 ху чиигедир деп хулаап-ны алган.

Заводтун иктер аразында кал-барган социалисттик чарышты Мария Барыкина. Капиталина Ус-кованин, Елизавета Викторанин бригадалары мурун, боттарынын байрлалында бугурулуени чедик-шиинерилг ужуражыр дээр шалып-ны ажилдап туралар.

ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫНЫҢ ШЫНАРЫН БЕДИДЕР

Чоокта чаа республиканың «Би-лиг» нитилелинин баштаар чери-ни президиуму болуп эртен. Аңа республиканын чамдык районна-рын нитилел организацияларынын лекция пропагандазынын шынары-нын талазы-биле канчаар ажилдап турарын түңнөп чуталашкын.

Сөөлүгү уеде районнарын «Би-лиг» нитилелдеринин номчан лек-циялары сав-тун талазы-биле көүд-дө, мыркак малчыларын турар черлеринде, ферма, бригадалар бугу-зунге чедип турар апарган болгаш чачыс бо чылын безин 13 муң ажыг лекциялар номчуттуганын демдеглес аргажок.

Мынчаа-даа бистич республика-нын «Би-лиг» нитилелинин кол со-рулазы лекцияларын чүгө ном-чуттугун сан-туну асес, а оон шы-нарын экижирер талазы-биле база ажилдаар болгай. Лекциянын шы-нары дээр, ажилчы чоңарынн улаан-медерелинге оңа ханы сал-дарын чедирип, оларын сеткил-са-гымынга тодаргай факт-барымда-ны артырамы, кымыл турар ажил, бугурулуени улам үнөмчелинге ажилыг салдарын улам-на берип турарында болгай.

«Би-лиг» нитилелинин Току ра-йон организациясында байдалды пре-зидиумга таныжып көөргө, мына лекторларын номчан лекцияларын чедер, чептес талазынын түн-нелин кымыл турары солун болган. Олар лекцияларын чептестерин өдө сүмелеп, эки талазынын арга-дур-жууларын демдегелеп, көргүзүп мате-риалдарын хергелеп билдирген лек-торларын чаңчыктырып турар.

Школа директору, нитилел ке-жигүшү эш Загайнов бо талазы-биле иделкейлиг ажилдап, тематика-са-гышка таарымчалыг лекцияларын номчуп турар. Ол ышкаш лектор эш Яныков болгаш Доробеев олар орус-даа, тыма-даа ылдарын хосту-гучаалаа болгаш чуртаткы чоңу-нун ортузунга партия болгаш чакат-кы шийирлерин бидириги-биле таймырлап бидирер.

Баштаар черин даргазы эш В. В. Димоев мергежилдик лектор бооп турар болгаш чак лекторларын өө-редиринче кол кичээнгейин салып, дур-жула солчулалыг конференцияны, лекторлар болгаш пропагандистерин семинарларын каш улаа организастап эрттирген. Ол районда лек-торларга хулаамчы деп папка тур-гусканы солун болгаш лекторларын белектеринге база чоң мурунга чуталарында эрежок чутула чүгү-дери берип турар. Районда лек-ция херек фактыларын мына бай-дып, тус-тус темаларын мындыг пап-каларын база кылтылаан.

«Би-лиг» нитилелинин ке-жигүшери 100 кижиз, оларын 25 хуузу дээш эртенчиг специалистер. Оон аңгыда район деексеринде нити чоңа бугу талазы-биле солун лекцияларын организастаарынче ор-ганизация сагыш човангыр болуп, геолог, композитор, чоталчы кижил-ерин боттарынын инициатива-зы-биле Кызылдан албан-биле чалап ал-ган, районга база оң колхозтарын-га лекция номчударында ажилдап турар. Нитиизин-биле бо районда лек-ция пропагандазын алаан калбарган дээрин демдеглээн.

Эрзин районунда «Би-лиг» нити-лел организациязынын даргазы Д. Чамзырай лекцияларын шына-рын талазы-биле хыналданы органи-застап турар. Бо чылын районга нитиизин-биле 10 шаа лекторларын лекциязында олуржуп, мынчаа бол-гаш түннелин кылган. Мынчаа-даа ол лекция пропагандазынын шына-рын бекит деекелге тургузарынн четир фактымы болуп шыдаас.

Лекциянын техниктиг херекселери (репортёр, фильмоскоп, магнитофон) ажилдакчыларын турар болгаш ону ажилдап билер лекторлар коңуч хо-вар. Лекциялар номчуп турар чам-дык лекторлар көргүзүп материалда-рын (карта, альбом, плакаттар, ди-аграммалар) чеп ажилдаабын, «ка-рда-биле көөргө кургук, кулак-биле динишээр чаңгылы» дээр ышкаш, саалалар номчуп турар таарылталар барын демдеглес апар.

Чижек-кылдыр алмыра, Эрзин рай-онунга деекел байдалынын дуга-йында лекция чарлап каага, ды-накчылар 25 минута маанай. А лек-тор боду аңа озаалдап келген бол-гаш лекцияга көргүзүп материалда-рын ажилдаабын, безин география картаны чок черге, лектор аш Хертек чуталаап эрттирген. Эмчи тематика лекция номчутур талазы-биле дээш эртенчиг Романова-Сендин хой лек-ция номчаваннарын аразында эки лектор деп санап турар. Романова-Сенди Бай-Дыгын Тарлашында сүт-баран фермазында 16 өөргө саанчы-лар болгаш кадарчыларга лекция номчаан. Лекция тыма дыл кырынга болган. Мынчаа-даа, лекциянын чамдык орус сөстөрүн тыма дылга огулдурубайн хевээр ажилдап чутал-лаанмын, лекция бидиригит тала-зы-биле куду деннедиг болу берген. Медицина дылдында чамдык сөстөр огулдурутуулазы шына-на, мынчаа-даа анаа бодун сөстөрүн лектор кижиз тывалап чуталаап тургаш, ажил-дап болур. Кедээ чергерге ол ха-маанчок, үлгөргөп алган орус сөстөр бешин таймырлап бээр ужу-руу. Эмчи тематика чуртуктар, пла-каттар көргүзүлгөрүн бо таарылдала ажилдары таарымчалыг турган. А лекторун лекциязында канды-даа көргүзүп материал чок болган деп болур.

Эрзин районга номчуттугунан лек-циялар бо чылын 384 саныг болуп турар. Оларын хой кезин кедээ ажил-агыг, СЭКП-нин XIII съезди-нин материалдарын, хойлу дурум темаларын болгаш деекел байдалы-нын дугайында номчуттугунан. Чам-дык философия, химия, эртенчиг коммунизм, астрономия темаларына лекциялар номчуттугунан. Недого-ти-на тематика башкы кадарлар кол-дуунда лекция кылбаан болуп турар болгаш «Би-лиг» нитилелинин кежи-гүшү хулаагезин ол кадарлар кош-кач күтсөдир турар.

Республиканын районнарында лек-цияларын номчуттугунан саны хой-даа болза, оларын шынары куду болуп турар чорун көргүзүп мате-риалдарын лектор бугуруу чеп ажил-а-

байн, техниктиг херекселерин четте ажилдап билбейн турарында. Оон ужурунда дымнакчыларын соңуу-галы, билип алыры кымыл болуп ту-рар.

Ол ышкаш еске-даа албан органи-зация чедириниң удурутуктарына лекция номчутуганын информация хевирлиг көөр чорук канчаа-даа таар-ылгаш. Лекция пропагандазынын бугу тала-биле шынарыг боттанды-рылгеден күштелдирер херек. Сөөл-гү уеде бистич республиканын чам-дык министроволар болгаш органи-зациялар удурутуктары чон муру-нуга лекция номчутуваан. Эштер Нестеровский, Любимов, Шашков болгаш ескелер-даа чоң ортузунга үр уеде лекция номчутуваан болгаш пре-зидиумга илерээн.

Бистич республикада дээш өө-редиге, өртем албан черлери: пе-даггиг институт болгаш эртен-пийнчил, башкалар билин бедидер институд-тар боттарынын кадарлары-биле, баш-кылары-биле болгаш өртем ажил-дакчылары-биле «Би-лиг» нитиле-лине дузалап, лекциянын шына-рын бедидер хемчеглерин сүмелжир ужуруут. Эртенчиг бо теңгери илеп-кейжиз болгаш инициативалыг чорук-ту илередир чутула. Амдымында ол чердерге башкалар болгаш өр-тем ажилдакчыларынн чамдыкты-ры лекция пропагандазынга кириш-пейн турар.

Лекторларын ажилында улуг ду-за болур кылдыр оларын мерге-жилдин бедидер сорула-биле дузат дузаны чедирин «Би-лиг» нитиле-линин районнарда баштаар черлери организастап, лекторларын ажил-чы чорудулашын доктаама контроль-дап турары эрежок чутула. Оон ымай нитилелин кужигүштерин-де лекторларын номчан лекцияла-рында олуржуп, оларга арга-сүме-лери бербишаан, оон түннелин кы-мыл турар кужигүштерин лекцияны хой номчуп турар лекторлар-биле бир дөмей, мактал-шаңгалга кире-ри эрежок чутула деп түвени «Би-лиг» нитилелинин президиумга чеп-түг деп көргөн.

О. ДАРЫМА.

Хүннүн чугула айтыры

Бодээ ажил-агынын улам ымай хөгжүдөр талазы-биле сонгарлат-тымыс сорулгаларын амдыралга боттандыраар талазы-биле Маа-Хем районун «Урунгар» колхозунун малчынары чамдык ажилдарын чоруткан: күрүнге дук садарынын чыл планын 104 хуу күтсөдөин. Сүт садарынын чыл планы октябрьда күтсөдөин.

Ол чедикшиинерин бажылаа-рынга, келер чылдын план-ча-гынын күтсөдөинге мал кышта-лаашкынын чедикшиинин чору-

дары улуг ролу ойнаар. Илан-галы мал кыштадаашкыныга бе-леткедиг байдалын дугайында айтырыгы «колхозтун бугу ком-мунистери хуралында чуталаш-кан».

Колхоз мал чеминге ситен, са-ваң белектерин ам-даа уламчы-лавышкан. 250 тонна ситенин кыштадааже сөөрткен. Туугу бригадалы (бригадир эш Назын) беш ааз ишти чуртаар бажынын. 500 хой кирер каазаан малчын-нарга туруп берген. Сугулу-Ой, Кара-Сут, Хаттыгай, Кукунун

мычаар кыштааларда хой кажаа-лары бурун септеттинген.

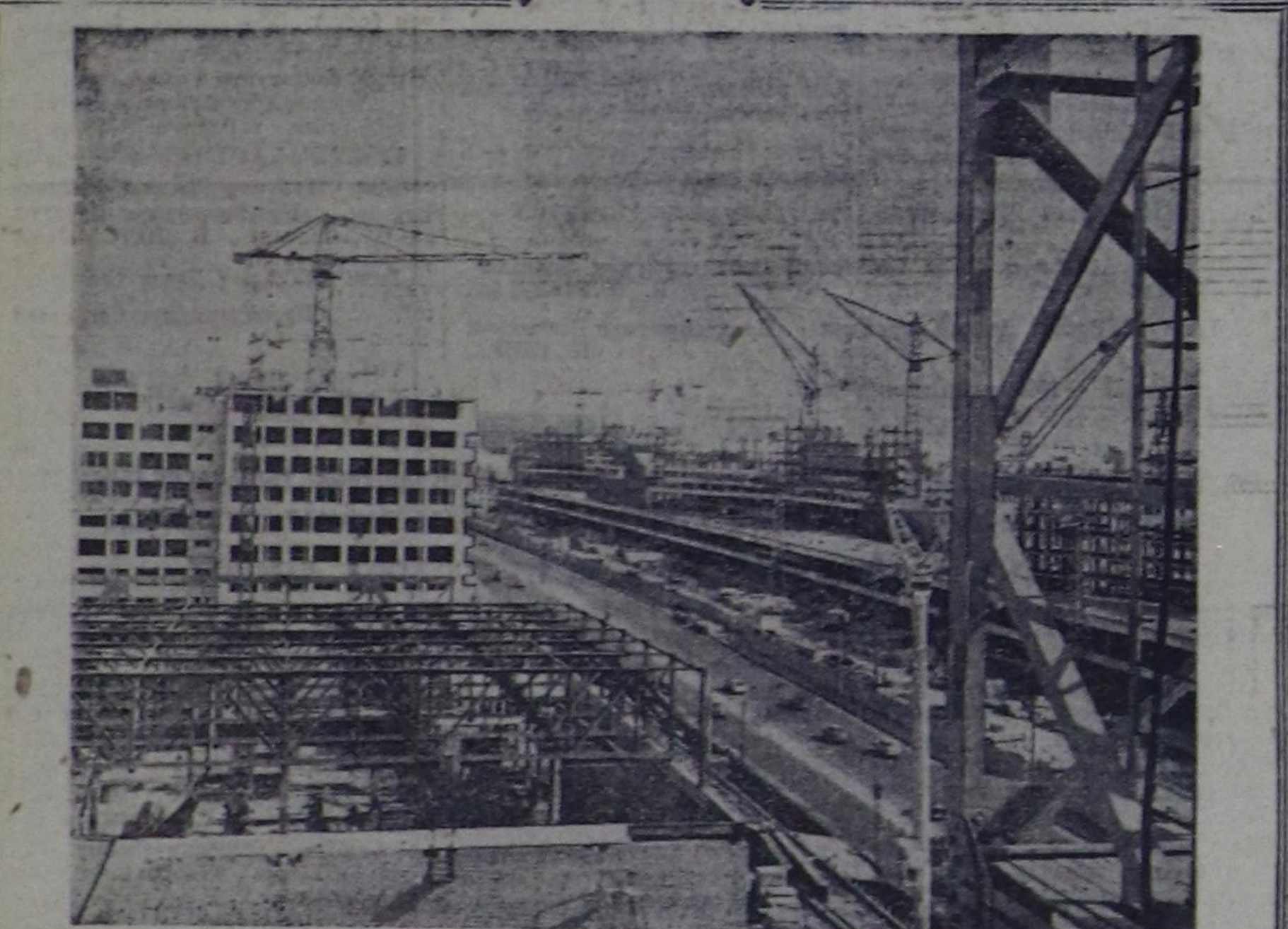
Мынчаа-даа кыштадаашкын белектеринде улуг чептестерин хурал илереткен. Топ сүт-баран фермазында инек кажаазынын септелгези саадап турар. Колхоз-тун баштаар чери бир асес туугу мыжа-биле хандыр болза, чам-дык ажилдарын малчылар ботта-ры кымыл алыр арталыг дээрин санал бергенер чуталаап турган.

Эртел чылын кажаа чок, ел-шым болганын артедиг хой хаван соллары өлгөн. Бо чылын

байдал база-ла багай. Районнун колхозтар аразынын туугу органи-зацияны (даргазы эш Сарапу-лов) хаван кажаазын үрөй тутуш, оозун ам-даа элп бербөөн.

Хойжулар боттарынын кужу-биле кыштааларын үрүмке чеп-телелерин чорудуп турар. Кыш-тааларга мал чемперин сөөртүп урутулчулешкан. Мал кышта-лаашкынын амдан эгелер органи-застыг болгаш планыг чоруда-рын хурал шийирлиген.

С. САДИ.

Москва бөгүн. Калинин нудумчузунда тууду. Ында 29 ныз дөрт административ бажынар, чуртталганын 24 ныз беш иорустарын, кино-театрны, булка-кондитер болгаш ном магазини

тууду турар. Ол улуг туудугларны келер чылдын төнчүзүнге чедир доосиан турар. Фото С. Преображенскийнн. СЭТА-нын фотохрониказы.

Тула область. Шекин районун «Чаа амыл-рал» колхозу чуртталганыг болгаш культу-ра амылдарын улуг туудун чорукун турар. Сөөлү чылдарда мыла Культура бажынын, ортумак шко-ланы, чуртталганын чаалажылы кылдыган беш

бажынар, фельдшер-акушерск пунктузун туткан. ЧУРУНТА: «Чаа амылрал» колхозта чаа чуртталга бажынары. Фото П. Масловтчу. СЭТА-нын фотохрониказы.

Үшкү арын

Изыл хоорайнын харылаа эргелигинин оператору, номсочу Валера Бородин. Каз-Хем районунун «Ленинчи орун» колхозунун дүжүт амаал алышынын дузаламчы дээр хал келген.

Валера Бородин акылдап эгелээш байтайгы хүн-норинде-ле куш-амылга кызымаан, харысалгалыын көргүзө берген, ынчангыш ошол № 2 трактор-хому бригадасынын тап шымын, кол повара-нык көжүп, ошол чорутуу өөр маллар кара-ка көстүп, социалисттик чагай амыралдын тургузучулары — моол улустун куш-ажылы өвүр-хевирин кичи улут чогуураал-биле болуп келер.

ЧУРУНТА: В. Бородин. Фото Д. Анай-оолдуу.

НАЙЫРАЛ ДУГАЙЫНДА БАЗА БИР НОМ

ССРЭ-нин Эртемнер академиясынын Азия улустарынын институту болгаш «Эртем» партияга чери «Акы-дуума улустар. Совет-моол найырал» деп номчу парлап үндүргөн.

Моол Арат Республикага анык-буру чы-ларда чораш совет кижилер совет болгаш моол улустарнын найыралдык кады ажы-лажыгынын дугайын ол номда бижип турар.

Ол чымыды ном Совет Эмилелинин Маршалы Б. Б. Рокоссовскийн чүтүл-биле эгелээш. Совет полководчу 1921 чылда 35-ки тускай айттыг полктун командирин бо-луп, Уггеринин, ак дөрбөчкөлөргө утур тургузукчуларга кичип чораш.

Маршал Рокоссовский 1921 чылдын ол тургузукчуларын аныкта 1939 чылда Далин-Гол районунга болгаш Маньчжурия-га 1945 чылда япон милитаристтерге утур дайында МАР-нын болгаш Совет Эмилелинин шериглеринин кады чорутуп турган тургузукчуларын дугайын база бижип турар. Ол чүтүлүн «Базе кады бис» дээр эгелээш совет-моол найыралдын алыс утка-кадын клерелин турар.

Б. Б. Рокоссовскийн мында бижип турары: «Совет-моол найырал дөртен амы-чалдарын бүтү тургузунда, канык-даа баксыраакшыга таарышпай келген деп, бөгүн ханышкын-биле демелеп турар

бис. Харын-даа бо найырал чыл санында улам-на чектелип, ийи чурттарын экономика, политика болгаш культу-тур амыралдын анык-буру талаларын хаара туткан. Совет Эмилелинин болгаш Моол Арат Республиканын чепсектиг күш-теринин аразында тургузунган дайынчы акы-дуумалыктын өзүнү бистин улустары-мыс хайыралык-биле сагып турар. Ол акы-дуумалыктын өзү нинти дайынга утур ту-тургузунганга кады төгүлгөн хал-биле каш дапкыр кантатынган.

Моолду мен дөртен амыг чыл мурунда болгаш 1964 чылда көргөн мен. Көргөн, билгенимин денээрим мээр беле. Ынчан-гаш арте-бурунгу чүтү киреленде аны-касаан амыг хүнээркеттиг Моолдун кайтам-чыктыг чаартылгаларын муртукуз-биле денеп келгеш, магадар-дыр мен, Моолдун арын-шайында өзүлү-га тоолтурту чаартылгаларын көргөш, кижинин түрө а-рушкы-биле долгунуп кээр-дир. Бистин аянтүтүс болгаш акы-дуумалыкымыс, ко-жамыс болгаш экилечинис хостуг амы-ралдын аас-кежинин дугайын, өөрүшкү-лүг куш-ажылды дугайын бөгүн ырап турарына чогуураал-дыр бис.

Генерал-майор В. И. Бржезнев, генерал-майор А. Н. Кислов болгаш И. Я. Смирнов, эртемденер А. Г. Баников, Э. М. Мурзаев

оларын сактышкыннын номда кичи-ген.

Совет-моол найырал нинтиделин харысалгалык секретары В. А. Сергеевти чүтүлү—Совет Эмилелине болгаш Моолда тургузунган найырал нинтиделеринин амыг-чорудулгалына холбаштырган. СССР-биле МАР-нын улустарынын аразында чү-ректин ханышкын харылаааларын хөг-жүткөзгөш ол нинтиделин кайы хире улут роолдуг болуп турарын ол чүтүлө көргү-скөн.

В. М. Мешеряковтун «Экономикалык кады ажылаагы» деп чүтүлүлө бижип турары: «Мураактыг чурттарын пролетари-зынын дузаламчы-биле хожулангыч чү-рө хөгжүлгөш капиталисттик чагаан та-варбайн, социализмге шилчип болурун дугайында ленинчи генералдык өөрдөгүн МАР-га социализмдин чедикшиктин тур-гузукчулугу бүтүрүлгөш-биле батыккан».

Совет-моол найыралдык кады ажыла-жылга бүтү талаларда, ошол иштинде эр-тем-де баа көгүп турар. В. С. Шванев «Дуб-но—Улан-Батор» деп ателгил чүтүлүлө эр-тарын оолдары совет финанстер-биле бол-гаш еске-даа акы-дуума чурттарын финан-терин-биле кады атомну штурман турар ду-гайын улут өөрүшкү-биле бижээш.

Моолду шагдан бээр шинчилеп келген А. Б. Бурдуков, моол шеригин кезектерин-

ге инструкторлап чораш генерал-майор Н. С. Соркин, үжөн чылдарда СССР-нин Моолга салыг ачтын теринге ажылап ту-ган К. В. Лазарев, 1930—1931 чылдарда МАР-нын Экономикалык Чөвүлелине болгаш Моол төп кооперацияга ажылап турган Г. И. Михайлов, Халхин-Гол тулутукчу-нарын кичиркитип Г. Г. Григорьев, 1945 чылда Маньчжурияга тулутукчу-нарга кичиркен А. Т. Яковлев, Моолдун кур чедерин шилчегил алырынга ду-залашкан совет тускай эртемчилер болу-тун улуттукчу А. Д. Аксенов олар база-ла сактышкыннар болгаш чүтүлө бижээш.

Бо бүтү совет кижилер — анык-буру үелерде болгашан болушкунунарын көргөн, оларга кичиркен. Моолду болгаш ошол кижилерин эки билер кижилер-дир. Олар шү-түтүлү чаа амыралды тургузар талалы-биле МАР-нын аажок улут чедикшиктинин магадан турар дугайын чугаалап турарлар.

Совет-моол найырал нинтиделин баш-таар чедеринин даргазы, Совет Эмилелинин Маршалы С. М. Буденный — бо номдун харысалгалык редактор.

Акы-дуума моол улустун дугайында хөй-хөй солтун чүтүлгөш «Акы-дуума улустар. Совет-моол найырал» деп номдун совет кижилер улут согуургал-биле номчуту.

Г. ОСИПОВ.
(ПМА).

— Ажыг чывар ургупен кээр Кыштык айы чокчулаан. Аяа канчаар ужурамыр. Кыштан чүтүлгөш хөй бе, дарга?

— Райондун төвү-биле Телефонум сепкеткен мен. Денеп келсе, дуза илел Бизар долгаар — белек чүтө.

«Кувуусе экин амык. Хурал болуп турар-дыр. Арагыч кижилерин Аяа таптыг сойгалаа.

Ынчалар-да тымын долгай. Көлдүрөөш-ле турмуш дег. Хемчөөлгөш амыр апкан. Ынчан барган... халап тыр оң»

— Чымыг ээтти, чигир чемпи Оваа кылдыр салып турган. Чактарык болуптуке Огулусту өстүргөн бис.

Амыр өскөн кижиниске Кадым берге болуу-ла боор: Хаанарык фермага Ажылаанын дигенер-дир!

Кустун хуру мындыг өйдө Күлөөн-не чипи мыйлап. Капталык иш муну Харын мичаш чактыган мен.

Ошол чүтө ажыг чүтөл. Орта кылбас багырар бе? Чаа ногаа мындыг болган. Чымын канчаар улус боор бо?

Чурунтары В. ВОЛЧЕНКОВУ.
Шүлүктөрү А. ДУЛУШТУУ.

Редакториун ораканчызы А. Ч. КЫЗЫЛ-ООЛ.

(Эгелээш 3-нү арында).

— Канчап көрбөс боор, магаалы-ла улус барган ийи! Аваангыр болгаш шимчегини таптылап турган кыстарын көрүп олурарга, Убса-Нуур халдун кыран чалгыларынга хостуг-шөдөөш эштин ойнаан куулар-ла. Моол композитор Доржунун «Моолдун дегенерин» деп аалгазын дыйнап бээр, моолдун бойдус талалы-биле чү-румалдыг каас-чараш ховуларын, ында далай ышкан чалгы чыдар чагай тараа, колан-колан-биле көжүп, ошол чорутуу өөр маллар кара-ка көстүп, социалисттик чагай амыралдын тургузучулары — моол улустун куш-ажылы өвүр-хевирин кичи улут чогуураал-биле болуп келер.

— Амыралдын лириктиг чалгыны—ыр-ла болгай — дээр, ажыгте улажып эгелдир. Аал-чыларын Доржун чүт, найырал, куш-ажыл, ынакыл дугайында ырларын көрүкчүлөрүн сепкил-сагынын ала-чайтар хайыктырып, лей-аэз кичип келер турбалык. Ылангыя Моолдун улустун артисти Жумали Хайбатдуллин көрү-чүлөр кайы хире чымыг худуш ап, катык-хөгүт үндүржүк? Бара салын сүйбөп каап, каратарын баскылдап каап ырап орда, кайы хире ийи?

— А, ол-даа шынап-ла кайтамчы талалы-дыг болгаш мергелдиг артист! Бааза улустун «Он алды кыс», тыва улустун «Теве-Хая» деп ырларын олуту, солдун шимчөөшкүннөр-биле сепкил-сагынын ханышкынды ырларын пат-ла магадар кичи мен.

— Амырал-чуртталгага ырынын күжүн, оон улут кижининикин салдарынын «Оо, ынгыл-дым-галдай» деп улустун ырызында теринге-не көр-гүскөн шыкажыгай. Ону билер селер ынаан, дарга?

— Канчап билбес боор, харын бадрыптар бис бе?

«Бажым дүгү көргөн-дир, Оо, ынгыл-дым-галдай. Бажым диким курунган-дыр, Оо, ынгыл-дым-галдай. Кыры сыпар эскербей мен, Оо, ынгыл-дым-галдай. Кырым бөрүм ол-ла чор бө, Оо, ынгыл-дым-галдай. Ынчалар-даа сепкил-соруум Оо, ынгыл-дым-галдай. Амыга дег омак чорбаан, Оо, ынгыл-дым-галдай. Арат чонга аян тузуп, Оо, ынгыл-дым-галдай. Амыр-шөдөөш ырап чор мен, Оо, ынгыл-дым-галдай!»

III. Ажыга арга херек. Кижиге сүмө херек.

Хандагытга дүштөп алгаш, Тыва АССР-нин эң-не ырак болгаш эң-не анык колхозу «Мөгөн-Бүрөн» шүлүзүлүп халтымыс. Кызыл хоорайдан 500 ажыг километрин эртекш, дыка орайтай бергенде, Кызыл-Хая суурга чедип келди.

Колхозтун төвү Мөгөн-Бүрөн хемини солагай талалында кадыр эрик кырында тургустунган. Ында аяаш туртталга бажынарын, эмнелге, улут аяаш школа, бичи клуб болгаш еске-даа албан чедери бар.

Чымын арга херек. Кижиге сүмө херек.

Хандагытга дүштөп алгаш, Тыва АССР-нин эң-не ырак болгаш эң-не анык колхозу «Мөгөн-Бүрөн» шүлүзүлүп халтымыс. Кызыл хоорайдан 500 ажыг километрин эртекш, дыка орайтай бергенде, Кызыл-Хая суурга чедип келди.

Колхозтун төвү Мөгөн-Бүрөн хемини солагай талалында кадыр эрик кырында тургустунган. Ында аяаш туртталга бажынарын, эмнелге, улут аяаш школа, бичи клуб болгаш еске-даа албан чедери бар.

Чымын арга херек. Кижиге сүмө херек.

Хандагытга дүштөп алгаш, Тыва АССР-нин эң-не ырак болгаш эң-не анык колхозу «Мөгөн-Бүрөн» шүлүзүлүп халтымыс. Кызыл хоорайдан 500 ажыг километрин эртекш, дыка орайтай бергенде, Кызыл-Хая суурга чедип келди.

Колхозтун төвү Мөгөн-Бүрөн хемини солагай талалында кадыр эрик кырында тургустунган. Ында аяаш туртталга бажынарын, эмнелге, улут аяаш школа, бичи клуб болгаш еске-даа албан чедери бар.

Чымын арга херек. Кижиге сүмө херек.

Хандагытга дүштөп алгаш, Тыва АССР-нин эң-не ырак болгаш эң-не анык колхозу «Мөгөн-Бүрөн» шүлүзүлүп халтымыс. Кызыл хоорайдан 500 ажыг километрин эртекш, дыка орайтай бергенде, Кызыл-Хая суурга чедип келди.

Колхозтун төвү Мөгөн-Бүрөн хемини солагай талалында кадыр эрик кырында тургустунган. Ында аяаш туртталга бажынарын, эмнелге, улут аяаш школа, бичи клуб болгаш еске-даа албан чедери бар.

Чымын арга херек. Кижиге сүмө херек.

Суурдун артын талалында ышкы байтайгы, чал-гыс хостугу хала-хараган бевин чок, бажы ту-маннаын чыдар Кара-Дар суу сын бедип үнө берген. Бирде-бирде изил хүнге хөөрөөш, ча-нагаштанын каапкан, ээ-кежи туттумас кылдыр териде берген мөгө-даа сагышка кирер. А чамык-та «дээр билбес демир өргөн, артап болбас ал-дын өргөн» боор мен, мээм эжимте дээр, бажым кырлар чүтө бар бе дээр, көргөтүнгөн-даа ышкан.

Кызыл-Хаянын чиге-ле дүжүндө, хемини ол чарында, канчаар-даа аажок суу боштуп, кал-бас эгинерлиг, куртаг сайырларды тайга. Оон бажында калкан-кезеге эрпир көрбөш менгилер. Ол бирде, ыткан чүтө дег, кылкан бажым бузуп аразынче чакыра бээр, а калкан каптап көстүп келгенде, «кайы хире-дир мен, кырынарже чү-түлү бажы барай бис» дээр, мөгүн бөрт дег чайнап-даа келер. Улут хал халаанга, туманнап, чаап келгенде, ол менгилер тайга аяаш-ла чыпп, бузуп, туман-биле шугулан бээр. Ол болза Бит-Мөгүн-Тайга-дыр.

Суурдун чамы-биле арыг кара-ногаан сү-лүг, сайырам, чараш даштарын Мөгөн-Бүрөн хем Мөгүн-Тайганын баары-биле уулап баткан. Ол болуун эгелен Тыва АССР биле Алтайнын ара-зында Шаптал тайганынын баарында Хингай-Хондон алган болгаш бажым-байлак-биле бай-лак хем. Оон ууктел чок шимчөөш-лаакы, оожу-гал билбес чалгылары — уран бойдустун аян-нын чараш аалгазы болуп, кыштын согуунда кы-лама дош-даа болу бээр, чынын ичинде чагай серинделгени берип чыдары — сагыш-сепкилди өөртүп келер.

Шак мындыг кадыг-дошкун агаар-бойдустуг терде анык колхозтун сууру үр үеден бээр тү-рүп келген. Ол суурдун чоңу тус черини берге байдалын күштүг күзөл, бажым тура-соруу-биле тилеп, чуртун амыралдын чыпп калбайн, куш-ажылы чедикшиктинер-биле, хөй-инитиге ажыктыг ажылы-биле хүн бүр бурунгуаар хөг-жүп ораптар. Олар колхозтун үжөн ажыг мун малын чылап чыме менди ылагалып, продук-тулуг чөртүн көзүлгөш, баш санын өстүрүп, кү-рүнгө эртектер продукцияны берип келгенер.

Анык колхоз 1966 чылдын бирги чартымында куруне мурунга болуун хуулааган шору кү-сүткен. Мында эң-не кол, демелгесинчиг олаа чүл болза, чоңун эки аажы-чаны, хөгүлү э-сеткил, эпит-чөптү, бажым тура-соруугу. Ылангыя анык кыстарын болгаш оолдарын арын-шайы шүптү хүрөк-хүрөк, дурт-сыны хону чараш, кеттинери культурулуг, арыг-силит, шевергин, боттары чалык-чаагай. Аныктарын-даа, кырганын-даа топпап көрүп олурарга, оларын мурунга дескежир чүтө чок-даа ышкан сагыштырар.

Чаа тургустунган колхозтун амыралында берге айттырлаа: кыжын оттулар ийи, хөмүр, мал чени. Ол черини кышталарына хар чам-дык чылдарда бир метр чедир чар, чынын суген кээр, тараа тарыч чок чок. Бузугу-ла дошкун бойдус деп чүтө ол-тур. Мааза чүтө совет кижилерин берге төрүлгөш, бойдустун мурунга

Чурунтары В. ВОЛЧЕНКОВУ.
Шүлүктөрү А. ДУЛУШТУУ.

Редакториун ораканчызы А. Ч. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Чурунтары В. ВОЛЧЕНКОВУ.
Шүлүктөрү А. ДУЛУШТУУ.

Редакториун ораканчызы А. Ч. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Чурунтары В. ВОЛЧЕНКОВУ.
Шүлүктөрү А. ДУЛУШТУУ.

Редакториун ораканчызы А. Ч. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Чурунтары В. ВОЛЧЕНКОВУ.
Шүлүктөрү А. ДУЛУШТУУ.

Редакториун ораканчызы А. Ч. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Чурунтары В. ВОЛЧЕНКОВУ.
Шүлүктөрү А. ДУЛУШТУУ.

Редакториун ораканчызы А. Ч. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Чурунтары В. ВОЛЧЕНКОВУ.
Шүлүктөрү А. ДУЛУШТУУ.

Редакториун ораканчызы А. Ч. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Чурунтары В. ВОЛЧЕНКОВУ.
Шүлүктөрү А. ДУЛУШТУУ.

Редакториун ораканчызы А. Ч. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Ылангыя, оңу чагырып, аяа чакчыгып калган маадырды амыралы тилеп шылап тура-рын оон билер амыр берге эвес.

База бир берге чүтү: колхоза радио бедипи үр үенин иштине чок турган, участка эмнелге-зи, кажер кино, санитар машинасы, автолава чо-гуна. Бо бүтү айтырларын үе шиптирлээ-нинден колхозтун экономика бүтүн хамааржы алаар.

Бистер колхоз даргазы Иргит Дарын-Баамро-вич Чугуур-оол болгаш партия организациянын секретары Салчак Бадын-оолович Шынар-биле колхозтун мурунда салдынып турар, моон сө-гаары сорулгаларын болгаш кижилерин амы-рал-чуртталгазын акижилерин шиптирлээрге чүтү кылаа чогуурул, каныг чүтүлөр херекте-тинип турары, дарыг хемчеглер алымынын ар-газы чүтө дээрин бирден бирэ чокка чугаала-шымыс.

Ийи улуттукчу анык-чаны анык-агы: би-рээ, колхоз даргазы, ооңу, болачактыг, арык чугаа чок, еске, партия организациянын се-кретары, оожургал билбес, капшагы, чугаакыр. Ынчалар-даа оларын кайырамын-даа бүтү-ле күжү, балын, бар аргалары — колхозтун эконо-номика талалы-биле дүргөн бажылап, чоңун амырал хандырылгалын акижилеринче утла-ган.

— Мурунда чалгыс колхоз турган, ам ийи чарылангыстан байдал акижилер жүрүлү. Чү-ге дээр, чер аразы ырак болгаш берге турган. Ынчалар-даа каныг байдалда тургустунуп, баш-карып чаап турарымыс көрүп түр ышкан-наар чүл, даргаар—деп, эш Чугуур-оол чугаалай-дыр.

— Черле ам амыралга белетеп каан чүтө турбас болуу чүтө-ле болгай бо — дээр, бис-тен сөс эрөөн, эш Шынар алдарты көрө-дир.

— Силерин колхозтун ажыл, амыралы-биле тыныгып, деткиче-дуза көргүзгөн-биле кел-генде бо-ла болгай — дийди.

— Черле харын кычар бедимыс-даа—дээр, Салчак Бадын-оолович хайыгымын-ла үндү. — Чер аразы ырак, орук-чирк берге көчүп чер бо. Ы-чалар-даа нам, чаагыч ачык-биле червистик чектелдир чартыг тулуттар деп болуп турар улус-ла болгай бис.

— Силерини черле шип, эштер. Бүтү-ле чү-ве чалгыс хүн тургустунуп келбес, өөрөшп кы-руп, шиптирп үндүргөш, кылдыр апаар. Хамык жүр чоңу шип уагтуу, билдини-биле орга-низастан, куш-ажылы бузугуучууну бедиме-ри-дир — дээр, кезек мыт чок олур мен.

— Чүтө эгелее чогуурул, чүтү кылаа экил дээрин, колхозчулар силерге бирден бирэ чок-ка сапал каапкан-на болгай, дарга — дээр, эш Шынар ыркымын үрөп, чуганы хөмө берди. — Партия канчаар айты-дыр, чоң чүтү сөгиле-дир, ынаар кылары — бистин хуулаагымыс ол.

— Ол шип, харын, бүтү-ле чүтө силерин бот-тарынаар хамааржы — деп, эш Очур-оол тек-ки-дир. — Бистер база болдуура-ла бүтү хем-чеглерин амыр, боттуг дузанын чедирер, хүн бү-рунүг бажым харылаазын тулар, туртууганын улам акижилер жүрүлү бис. Моон мурунда мааза хааа келгилээ таварыгалар база тургу-лап болдуру ийи. Ам байдал сур еске апаар. Ол дугайын бо дарга-биле орукка чугаалажып, хөй-нү болуп, хөйү билер келди.

— Лугураулаа чугаа-даа, кылыр ажылар-даа хөй-дир, черле ычкан, чоң аразынче кичип, оларын сепкил-сагынын дынаар, ажыктыг сү-мелерин алыр-дыр. нинти байдал билдинип апарды — дээрме, өөрүм мээ-биле катчып, лашаар тарап үгүлөп келди.

Июньнун изил үеи-даа болза, артында-ла соо-лаш кынып, шык агаар кижинин ээ-мага бо-

Ылангыя, оңу чагырып, аяа чакчыгып калган маадырды амыралы тилеп шылап тура-рын оон билер амыр берге эвес.

База бир берге чүтү: колхоза радио бедипи үр үенин иштине чок турган, участка эмнелге-зи, кажер кино, санитар машинасы, автолава чо-гуна. Бо бүтү айтырларын үе шиптирлээ-нинден колхозтун экономика бүтүн хамааржы алаар.

Бистер колхоз даргазы Иргит Дарын-Баамро-вич Чугуур-оол болгаш партия организациянын секретары Салчак Бадын-оолович Шынар-биле колхозтун мурунда салдынып турар, моон сө-гаары сорулгаларын болгаш кижилерин амы-рал-чуртталгазын акижилерин шиптирлээрге чүтү кылаа чогуурул, каныг чүтүлөр херекте-тинип турары, дарыг хемчеглер алымынын ар-газы чүтө дээрин бирден бирэ чокка чугаала-шымыс.

Ийи улуттукчу анык-чаны анык-агы: би-рээ, колхоз даргазы, ооңу, болачактыг, арык чугаа чок, еске, партия организациянын се-кретары, оожургал билбес, капшагы, чугаакыр. Ынчалар-даа оларын кайырамын-даа бүтү-ле күжү, балын, бар аргалары — колхозтун эконо-номика талалы-биле дүргөн бажылап, чоңун амырал хандырылгалын акижилеринче утла-ган.

— Мурунда чалгыс колхоз турган, ам ийи чарылангыстан байдал акижилер жүрүлү. Чү-ге дээр, чер аразы ырак болгаш берге турган. Ынчалар-даа каныг байдалда тургустунуп, баш-карып чаап турарымыс көрүп түр ышкан-наар чүл, даргаар—деп